

ODABRANE MERE ZA POBOLJŠANJE STRATEGIJE KONTROLE NEZBRINUTIH ŽIVOTINJA

Marijana Vučinić¹, Milutin Đorđević¹, Vladimir Drašković¹, Katarina Nenadović¹

¹Fakultet veterinarske medicine, Univerzitet u Beogradu, Srbija

**e-mail* kontakt osobe: vucinicm@vet.bg.ac.rs

Kratak sadržaj

U radu su opisane neke od grešaka koje se čine u sprovođenju kontrole nezbrinutih životinja aludirajući na našu zajednicu. Strategije kontrole nezbrinutih pasa i mačaka u Srbiji nisu dovoljno transparentne jer javnost nije upoznata sa indikatorima njihovog uspeha ili je procena efikasnosti izostavljena. Obzirom da prihvatilišta za nezbrinute životinje ne predstavljaju rešenje problema jer niti se njihovom izgradnjom smanjuje populacija nezbrinutih životinja, niti se rešavaju problemi neodgovornog vlasništva, u radu su istaknute neke savremene mogućnosti organizacije rada prihvatilišta (starateljstvo i relokacija životinja za udomljavanje) kako bi se sprečilo prenatrpavanje prihvatilišta, narušavanje dobrobiti životinja i fizičko i mentalno iscrpljivanje radnika. Takođe je objašnjena potreba za autorizacijom i institucionalizacijom hranitelja nezbrinutih životinja na javnim mestima.

Ključne reči: nezbrinute životinje, prihvatilišta, hranitelji, starateljska nega

UVOD

Nezbrinute životinje iz kategorije kućnih ljubimaca (psi i mačke lualice) stvaraju probleme koji zahtevaju multidisciplinarni pristup i angažovanost svih članova društava, čak i onih sa negativnim stavovima, bez obzira da li su u pitanju pojedinci ili institucije. Danas se osnovni problemi koje generišu ove životinje posmatraju i rešavaju sa aspekta koncepta "Jedna dobrobit" i "Jedno zdravlje" (Ghai i sar., 2022; Fresno i sar., 2024). Ovi koncepti obuhvataju dobrobit i zdravlje samih nezbrinutih životinja, dobrobit i zdravlje drugih životinja koje mogu ugroziti, bezbednost ljudi (povrede, zarazne bolesti, strahovi, uznemiravanje, oštećenje imovine itd.), ekološke probleme i probleme zaštite biodiverziteta kao i instituciju odgovornog vlasništva (Fresno i sar., 2024). Navedeni koncepti mogu različito da se sprovode u zavisnosti od prioritizacije problema. To znači da u društvima u kojima postoje kategorije nezbrinutih životinja na javnim mestima treba prepoznati i rešavati najveći problem, odnosno najveću štetu. Obično se u "neiskusnim" društvima prave greške i problemi se rešavaju stihijski bez prepoznavanja stvarnih šteta i njihovih uzroka i to "prepisivanjem", odnosno sprovođenjem obrazaca (strategija) iz drugih zajednica.

Zbog kulturoloških razlika među zajednicama, primena iste strategije rezultira različitim nivoima njihove efikasnosti. Ove kulturološke razlike proističu usled razlika u društvenim normama (Gavrilović, 2005), koje imaju bitnu ulogu u stavovima, razmišljanjima i aktivnostima jedne zajednice prema određenoj pojavi - u ovom slučaju prema prisustvu i štetama, koje nezbrinute životinje pričinjavaju.

U ovom radu dati su predlozi za prevazilaženje otređenih elementarnih teškoća i grešaka, koje utiču na efikasnost strategija kontrole nezbrinutih životinja u Srbiji.

ŠTETE KOJE PRIČINJAVAJU NEZBRINUTE ŽIVOTINJE

Štete koje pričinjavaju nezbrinute životinje su brojne, a zavise, uglavnom, od područja u kojem se nalaze. I za urbana i za ruralna područja zajednička šteta je povređivanje, zastrašivanje i uznemiravanje ljudi kao i kontaminacija površina i prostorija koje koriste ljudi urinom i fecesom. Zajednička šteta za urbana i ruralna područja, kojoj se danas pridaje posebna pažnja je ugrožavanje biodiverziteta (Marshall i sar., 2023), posebno od strane nezbrinutih mačaka (Tan, 2020; Reed, 2022). Njihove žrtve su uglavnom sitni sisari, ptice, herpetofauna i vodozemci. U ruralnim područjima nezbrinute životinje ugrožavaju stočni fond, ali i divljač. Štete ne moraju da pričinjavaju direktnim napadom na žrtve već i njihovim uznemiravanjem, zastrašivanjem, rušenjem gnezda i jazbina, proždiranjem jaja i konkurencijom u ishrani. Prenosenje zaraznih bolesti na druge životinje i ljude zajedničko je i urbanim i ruralnim područjima. Uznemiravanje stanovnika lajanjem, zavijanjem, cvinjenjem ili maukanjem takođe je zajedničko za ova dva područja, kao i prouzrokovanje saobraćajnih udesa. Prisustvo nezbrinutih pasa i mačaka, a posebno bolesnih i onih čija je dobrobit ugrožena prouzrokuje različita osećanja kod ljudi počev od sažaljenja, preko straha i fobija (Demir Pervane i sar., 2025) do gadljivosti. Senzorne i emocionalne neprijatnosti prouzrokuju i leševi nezbrinutih životinja, ali istovremeno predstavljaju epidemiološku, epizootološku i ekološku opasnost. U urbanim područjima mačke često grebanjem pričinjavaju štete parkiranim automobilima, a miris urina i fecesa mačaka po napuštenim građevinama, podrumima ili tavanima dodatno smeta građanima.

Sve navedeno predstavlja razloge za sprovođenje strategija kontrole razmnožavanja, kretanja i ponašanja nezbrinutih životinja (Gündoğmuş i Alpak, 2025). Da bi strategija koja se sprovodi bila uspešna neophodno je prepoznati štetu, koja u određenoj zajednici predstavlja najveći problem i od nje započeti primenu strategije, odnosno kontrolnih mera. To znači, da na prvom mestu, treba prepoznati subpopulaciju nezbrinutih životinja koja štetu pričinjava. Ona može da potiče od životinja poznatih vlasnika, koji ih puštaju da slobodno lutaju i da se nekontrolisano reprodukuju i pritom pričinjavaju štete. U ovom slučaju se radi o neodgovornom vlasništvu i strategiju kontrole nezbrinutih životinja treba započeti upravo od uspostavljanja i jačanja institucije odgovornog vlasništva. Šteta može da potiče i od nezbrinutih životinja koje nemaju vlasnike već preživljavaju samostalno na površinama i mestima zajedničkim ljudima i životinjama. U ovom slučaju strategiju treba započeti od nezbrinutih životinja koje slobodno lutaju javnim prostorom. U zavisnosti od društvenih normi i raspoloživih resursa, u ovom slučaju, može se odlučiti za strategiju smeštaja nezbrinutih životinja u prihvatilišta, odakle će se dalje udomljivati ili strategiju hvatanja, kratkotrajnog boravka u prihvatilištima, sterilizaciju/kastraciju, vakcinaciju protiv besnila i vraćanja na mesto gde su boravili pre hirurškog zahvata.

Ako građani prihvataju prisustvo nezbrinutih životinja, tada je njihovo vraćanje opravdano. U suprotnom treba raditi na njihovom udomljavanju. Ako problem predstavlja ugrožavanje biodiverziteta, nezbrinute životinje ne treba vraćati na prvobitnu lokaciju već takođe treba intenzivirati njihovo udomljavanje.

Različita društva primenjuju različite strategije (Papavasili i sar., 2024). Većina čini grešku, a posebno opštinske zajednice u Srbiji jer za rešavanje problema na svom prostoru ne primenjuju originalne strategije već prepisane strategije iz drugih zajednica. Primena originalne strategije znači istraživanje problema koje nezbrinute životinje stvaraju u određenoj zajednici, prepoznavanje porekla tih životinja, upoznavanje demografskih osobina populacije, određivanje veličine populacije i prioritizaciju problema kao i analizu i primenu onih kontrolnih mera koje najviše odgovaraju resursima kojima zajednica raspolaže uključujući i ljudske resurse, odnosno ljudski faktor (Demir Pervane i sar., 2025). Planiranje ozbiljne i efikasne strategije zahteva da se istovremeno definišu i indikatori efikasnosti kao i odgovorno telo, odnosno institucija koja će sprovesti kontrolu efikasnosti i vreme sprovođenja kontrole efikasnosti (Smith i sar., 2019). Danas postoje pouzdani i praktični načini simulacije efikasnosti primene različitih strategija (Yoak i sar., 2023).

PREVAZIĐENOST TRADICIONALNE ULOGE PRIHVATILIŠTA

Većina zajednica koja se suočava sa problemima nezbrinutih životinja primenjuje kontrolu brojnosti ove kategorije životinja i to kontrolom njihove reprodukcije ili sklanjanja sa površina koje dele sa ljudima. To je iz razloga što većini zajednica ne odgovara da nezbrinute životinje borave na javnim mestima i da ne "tumaraju" slobodno po površinama koje za svoje potrebe koriste ljudi. Većina zajednica ovaj problem rešava uklanjanjem nezbrinutih životinja sa javnih mesta, odnosno njihovim hvatanjem i transportom do regionalnog/opštinskog prihvatilišta. Obzirom da postoje različite subpopulacije nezbrinutih životinja (litalice, vlasnički psi kojima je dopušteno da se kreću bez nadzora vlasnika i ilegalno napuštene životinje) to je pristup rešavanju problema kompleksniji i zahtevniji od zadatka izgradnje i postojanja prihvatilišta (Hurley i Levy, 2022; Smith i sar., 2022). Planiranje i sprovođenje strategije znači primeniti one načine kontrole koje najviše smanjuju veličinu populacije nezbrinutih životinja u što kraćem vremenskom periodu. To može da bude primena legislativne i kaznene politike za neodgovorne vlasnike, kontrola reprodukcije, udomljavanje ili neki drugi metod. Dve skupe strategije kontrole nezbrinutih životinja su izgradnja prihvatilišta i "uhvati - steriliši/kastriraj - vakciniši/obeleži - vrati". U zajednicama koje ne raspolažu odgovarajućim ljudskim i finansijskim resursima ove strategije su uglavnom neefikasne i samo prolongiraju i uvećavaju štete. Prihvatilišta su neefikasna jer ne mogu da spreče niti neodgovorno vlasništvo niti nekontrolisanu reprodukciju nezbrinutih životinja (Sandøe i sar., 2019). Naprotiv, prihvatilišta mogu samo da "ohrabruju" neodgovorne vlasnike. Osim toga, ako se strategija kontrole nezbrinutih životinja zasniva samo na izgradnji prihvatilišta i smeštaju nezbrinutih životinja u prihvatilišta, onda ovakva strategija stvara nove probleme, a to su: prenatrpanost prihvatilišta, ugrožena dobrobit životinja u prihvatilištu i iscrpljivanje radnika (Levitt i Gezinski, 2018). Da bi se ovaj problem prevazišao, mnoge zajednice primenjuju skraćivanje radnog vremena za radnike u prihvatilištima za nezbrinute životinje. Šta više, analize ove mere pokazuju da se poboljšava blagostanje radnika, dobrobit životinja, ali da skraćeno radno vreme u prihvatilištima ima i svoje ekološke

prednosti (Briscoe, 2025). Poseban problem predstavljaju privatna prihvatilišta za nezbrinute životinje, čiji su vlasnici i radnici prepušteni sami sebi i oskudnoj pomoći volontera i retkih donatora (Koralesky i sar., 2022). Ne retko smo svedoci, da se privatna i neregistrovana prihvatilišta za nezbrinute životinje nađu zatvorena i zapuštena sa velikim brojem uginulih životinja ili se, po prijavi građana i društava za zaštitu životinja, otkriju "prihvatilišta" koja predstavljaju hordaške centre sa velikim brojem leševa životinja uginulih usled gladi, kanibalizma ili bolesti, čiji vlasnici nisu svesni posledica svog ponašanja za dobrobit nagomilanih životinja, svoje zdravlje, zdravlje ljudi i drugih životinja u okruženju i štetnih posledica za životnu sredinu. Još jedno rešenje za sprečavanje prenatrpavanja prihvatilišta za nezbrinute životinje je razmena životinja među prihvatilištima, odnosno popunjavanje praznih mesta - smeštajnih kapaciteta u najbližim prihvatilištima i relokacija životinja koje mogu da se udome u prihvatilišta koja bi se bavila samo udomljavanjem (AVMA, 2020).

Još jedna strategija koja se primenjuje radi unapređenja dobrobiti životinja u prihvatilištima je obezbeđenje staratelja. Staratelji su osobe koje dobrovoljno brinu o određenom broju životinja od njihovog ulaska do njihovog izlaska iz prihvatilišta - udomljavanja (Phillips i Gunter, 2024). Ishod njihovog rada treba da bude što veći procenat udomljenih životinja. Drugačije rečeno, staratelji rade na pripremi životinja za udomljavanje (ishrana, zdravlje, higijena, ponašanje) preuzimajući ih iz prihvatilišta i odvođeci ih u svoj dom. Oni ih vraćaju prihvatilištu kada postoji potencijalni udomitelj ili sami mogu da traže nove vlasnike i udomljavaju životinje pod svojim starateljstvom, ali u saradnji i pod nadzorom prihvatilišta.

U mnogim društvima, u kojima nezbrinute životinje, koje dele javni prostor sa ljudima, predstavljaju problem, postoje osobe koje ih ili samo hrane ili brinu i o njihovom zdravlju i skloništu (hranitelji nezbrinutih životinja). Ova pojava je sa aspekta kontrole populacije nezbrinutih životinja negativna, dok je sa spekta dobrobiti nezbrinutih životinja opravdana (Gunther i sar., 2016). Obezbeđujući osnovne životne resurse za nezbrinute životinje na javnim mestima, ove osobe omogućavaju njihovo preživljavanje i reprodukciju. Aktivnost ovih osoba je nezakonita i prema važećoj legislativi u Srbiji, ali i u mnogim drugim zemljama. Prema važećoj legislativi u Srbiji, svako ko opazi nezbrinuti životinju dužan je da je prijavi najbližem prihvatilištu. Upravo zato je aktivnost hranitelja nelegalna, ali prihvatljiva sa aspekta dobrobiti nezbrinutih životinja. Međutim, aktivnost hranitelja se može učiniti korisnom, posebno pri sprovođenju strategije "uhvati - sterilisi/kastriraj - vakciniši/obeleži - vrati". Hranitelji mogu da se zaduže da brinu o životinjama koje su posle hirurške intervencije vraćene na javna mesta, da ih hrane, poje, obezbeđuju sklonište i u večernjim satima da im ograniče kretanje. Oni mogu da prate zdravlje životinja i po potrebi prijave instituciji zaduženoj za brigu o životinjama vraćenim na svoje originalne lokacije. Pored direktne brige o vraćenim životinjama korist od hranitelja je višestruka jer mogu da prate stanje populacije nezbrinutih životinja na lokaciji svoje aktivnosti, da o tome izveštavaju institucije odgovorne za sprovođenje strategije kontrole nezbrinutih životinja i po potrebi okupe i uhvate životinje o kojima brinu, npr. zarad vakcinacije, dehelmintizacije ili lečenja.

Da bi uloga staratelja i hranitelja bila legalna, neophodna je njihova autorizacija i institucionalizacija.

ZAKLJUČAK

Nedostaci koji prate strategiju kontrole nezbrinutih životinja (psi i mačke) u Srbiji, nameće potrebu da se uloge pojedinih učesnika i institucija prepoznaju i osavremene. Prepoznavanje uloge i obaveza staratelja i hranitelja nezbrinutih životinja i mogućnost izmeštanja životinja za udomljavanje u posebna prihvatilišta predstavlja predloge iznete u ovom radu, za koje se smatra da bi dali doprinose.

ZAHVALNICA

Rad je podržan sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (Ugovor broj 451-03-136/2025-03/200143)

LITERATURA

1. American Veterinary Medical Association - AVMA. 2020. Non-emergency relocation of dogs and cats for adoption within the United States: Best practices. Schaumburg (IL): American Veterinary Medical Association. Available from: <https://www.avma.org/sites/default/files/2020-03/AWF-TransportAdoptionBestPractices.pdf>
2. Briscoe M.D. 2025. Working time and animal shelter save rates in the United States. *Discoer Animals* 2, 10. <https://doi.org/10.1007/s44338-025-00056-z>
3. Demir Pervane V., Uyar B., Erten Bucaktepe P.G. 2025. The impact of dog phobia severity on views regarding stray dog management in Türkiye. *Frontiers in Veterinary Science*, 12, 1548580. <https://doi.org/10.3389/fvets.2025.1548580>
4. Fresno M., Pillo F., Poblete Y., of One Health I.J. 2024. Perceptions of health and ecosystem risks from free-roaming domestic animals in Mediterranean wetlands: One health perspective. *International Journal of One Health*, 17(2), 183-195. <https://doi.org/10.14202/IJOH.2024.183-195>
5. Gavrilović D. 2005. Društvene norme kao odraz društvene stvarnosti. *Teme*, 29(1-2), 127-134.
6. Ghai R.R., Wallace R.M., Kile J.C., Shoemaker T.R., Vieira A.R., Negron M.E., Shadomy S.V., Sinclair J.R., Goryoka G.W., Salyer S.J., Barton Behravesh C. 2022. A generalizable one health framework for the control of zoonotic diseases. *Scientific Reports*, 12(1), 8588. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-12619-1>
7. Gündoğmuş K., Alpak H. 2025. Approaches of The European Union and Its Member States in Addressing the Stray Dog Issue. *Kafkasya Journal of Health Sciences*, 2(1), 10-16.
8. Gunther I., Raz T., Even Zor Y., Bachowski Y., Klement E. 2016. Feeders of Free-Roaming Cats: Personal Characteristics, Feeding Practices, and Data on Cat Health and Welfare in an Urban Setting of Israel. *Frontiers in Veterinary Science*, 3:21. <https://doi.org/10.3389/fvets.2016.00021>
9. Hurley K.F., Levy J.K. 2022. Rethinking the Animal Shelter's Role in Free-Roaming Cat Management. *Frontiers in Veterinary Science*, 9, 847081. <https://doi.org/10.3389/fvets.2022.847081>
10. Koralesky K.E., Rankin J.M., Fraser D. 2022. The everyday work of One Welfare in animal sheltering and protection. *Humanities and Social Sciences Communications*, 9, 430. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01455-3>

36. SAVETOVANJE VETERINARA SRBIJE

11. Levitt A.L., Gezinski L.B. 2020. Compassion fatigue and resiliency factors in animal shelter workers. *Society & Animals: Journal of Human-Animal Studies*, 28(5-6), 633–650. <https://doi.org/10.1163/15685306-12341554>
12. Marshall H.E., Gore M.L., Ngoprasert D., Savini T. 2023. Free-ranging dogs and their owners: Evaluating demographics, husbandry practices and local attitudes towards canine management and dog-wildlife conflict. *Integrative Conservation*, 2(4), 255-270. <https://doi.org/10.1002/inc3.37>
13. Papavasili T., Kontogeorgos A., Mavrommati A., Sossidou E.N., Chatzitheodoridis F. 2024. Review Of Stray Dog Management: Dog Days in The European Countries. *Bulgarian Journal of Veterinary Medicine*, 27(2). <http://dx.doi.org/10.15547/bjvm.2022-0035>
14. Phillips G.E., Gunter L.M. 2024. Companion animal foster caregiving: a scoping review exploring animal and caregiver welfare, barriers to caregiver recruitment and retention, and best practices for foster care programs in animal shelters. *PeerJ*, 12, e18623. <https://doi.org/10.7717/peerj.18623>
15. Reed L. 2022. The effects of free-roaming cats on native wildlife populations. *Wildlife Rehabilitation Bulletin*, 40(1), 17–21. <https://doi.org/10.53607/wrb.v40.250>
16. Sandøe P., Jensen J.B., Jensen F., Nielsen S.S. 2019. Shelters Reflect but Cannot Solve Underlying Problems with Relinquished and Stray Animals—A Retrospective Study of Dogs and Cats Entering and Leaving Shelters in Denmark from 2004 to 2017. *Animals*, 9(10), 765. <https://doi.org/10.3390/ani9100765>
17. Smith L.M., Hartmann S., Munteanu A.M., Dalla Villa P., Quinnell R.J., Collins L.M. 2019. The Effectiveness of Dog Population Management: A Systematic Review. *Animals*, 9(12), 1020. <https://doi.org/10.3390/ani9121020>
18. Smith L.M., Quinnell R.J., Goold C., Munteanu A.M., Hartmann S., Collins L.M. 2022. Assessing the impact of free-roaming dog population management through systems modelling. *Scientific Reports*, 12(1), 1-14. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-15049-1>
19. Tan S.M.L., Stellato A.C., Niel L. 2020. Uncontrolled Outdoor Access for Cats: An Assessment of Risks and Benefits. *Animals*, 10(2), 258. <https://doi.org/10.3390/ani10020258>
20. Yoak A.J., Calinger K.M., Hiby E. 2023. Assessing multiple free-roaming dog control strategies in a flexible agent-based model. *Scientific Reports*, 13(1), 19826. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-47076-x>

SELECTED MEASURES TO IMPROVE STRAY ANIMAL CONTROL STRATEGY

Marijana Vučinić^{1*}, Milutin Đorđević², Vladimir Drašković³, Katarina Nenadović⁴

¹Faculty of Veterinary Medicine, University of Belgrade, Serbia

**e-mail contact*: vucinicm@vet.bg.ac.rs

Summary

This paper describes some of the mistakes made in controlling stray animals, alluding to our community. Strategies for controlling stray dogs and cats in Serbia aren't transparent enough, as the public isn't familiar with their success indicators, or the evaluation of their effectiveness is missing. Given that animal shelters aren't a solution to the problem—neither reducing the population by their construction nor solving issues of irresponsible ownership—the paper highlights some modern possibilities for organizing shelter work (fostering and relocating animals for adoption) to prevent overcrowding, welfare compromises, and physical and mental exhaustion of workers. The need for authorization and institutionalization of stray animal feeders in public places is also explained.

Key words: stray animals, shelters, feeders, foster care

Acknowledgment: The work was supported by funds from the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia (Contract number 451-03-136/2025-03/200143)